

8 NOV 08 - 3 MAJ 09
**RAINBOW
ANIMALS**
OM HOMOSEXUALITET
I DJURVÄRLDEN

Rainbow Animals - om homosexualitet i djurvärlden

Utställningen "Rainbow Animals" är en bearbetning av den norska utställningen "Mot Naturens orden?" producerad av Naturhistorisk Museum, Universitetet i Oslo. Syftet med den norska utställningen var att avliva myten att homosexualitet hos människor är mot naturen. Än idag kan man höra folk påstå att mänsklig homosexualitet är onaturligt eftersom det inte finns hos andra djur. Men stämmer verkligen det?

Under nio år gick den amerikanske biologen och forskaren Bruce Bagemihls igenom den vetenskapliga litteraturen om djurens sexualitet. Han fann att homosexuella kontakter var beskrivet och väldokumenterat hos ett stort antal djurarter. Bagemihls arbete finns publicerat i boken "Biological exuberance" från 1999. En stor del av den vetenskapliga grunden i den norska utställningen baseras på Bagemihls arbete.

Originaltitel: Mot Naturens orden? / Against Nature?

Idé och produktion: Naturhistorisk Museum, Universitetet i Oslo.

Bearbetning i Sverige. Naturhistoriska riksmuseet med godkännande av Naturhistorisk Museum, Universitetet i Oslo

Vild
Vacker
Gåtfull
Brutal
God
Upphetsad
Ond

Vis
Primitiv
Klok
Dum
Majestätisk
Storlagen
Grym

Vi tillskriver ofta naturen mänskliga egenskaper. Vi människor utnyttjar djuren som en spegel för våra egna känslor.

Men naturen är inte alltid som den ser ut att vara.

En hane och en hona?

När vi ser ett par svanar utgår de flesta av oss från att det är en hane och en hona.

Dessa två svanar är honor men håller ihop som ett par. Svanar med homosexuella beteenden är kända från många delar av världen. De bygger ofta bo tillsammans och några föder även upp ungar. Ett par honor kan lägga befruktade ägg genom att para sig med en hane. Hanar kan få ägg genom att locka en hona till att lägga sina ägg i deras bo som de sedan själva vårdar. Hos en del par har man också sett uppvaktnings- och parningsbeteenden. Många par håller ihop hela livet, både de av samma kön och olika kön.

Svanmontage från Norge

Vad menas med homosexuellt beteende?

Det är svårt att säkert förstå djurs känslor och inre upplevelser. Därför utgår vi från djurens *beteenden* när vi talar om t.ex. homosexualitet i djurvärlden. Forskare kan tolka ett beteende som homosexuellt. Dessa tolkningar är präglade av den tid och kultur vi lever i och kan alltid diskuteras.

Den definition vi använt är att när två individer av samma kön har sex visar de ett homosexuellt beteende. Detta utesluter inte att de också kan bete sig heterosexuellt. I så fall är de snarast bisexuella. Vad menas med att ha

sex? Om individer av samma kön utför parningsförsök, uppvaktningar eller stimulerar varandras könsorgan, räknar vi dessa beteenden som homosexuella.

Varför finns homosexualitet hos djur?

Homosexualitet hos djur är svårförklarad ur ett rent evolutionärt perspektiv. Individer med bara homosexuella beteenden får ju ingen egen avkomma och kan inte föra sina ärftliga egenskaper vidare. Egenskaperna borde därför försvinna under evolutionens gång.

Ett sätt att försöka förstå homosexualiteten i djurvärlden är att lämna det rena fortplantningsperspektivet. Sexualdriften är stark hos alla djur, och många djur har sex utanför parningssäsongen. Sexualdriften kan leda till både homosexuella och heterosexuella aktiviteter eller onani, utan att ha någon negativ konsekvens för reproduktionen.

Spelar det någon roll?

Homosexualitet kan löna sig eller vara olämpligt, beroende på situationen. Men oftast spelar den ingen roll för artens överlevnad. Sexualdriften är stark hos alla djur, och de flesta fåglar och däggdjur, inklusive människan, har mycket mer sex än vad som behövs för att fortplanta sig.

Har djur känslor?

Djur upplever glädje, ilska, rädsla och lust precis som vi. Alla ryggradsdjur har de fem sinnena gemensamt med oss människor. Vi har samma hjärnstrukturer och nervsignaler och reagerar likartat på sinnesintryck. Vem känner inte igen en hund som är glad?

Vem har inte hört talas om elefanter som sörjer? Djur drivs av känslor precis som vi.

Gömda rapporter och blinda forskare

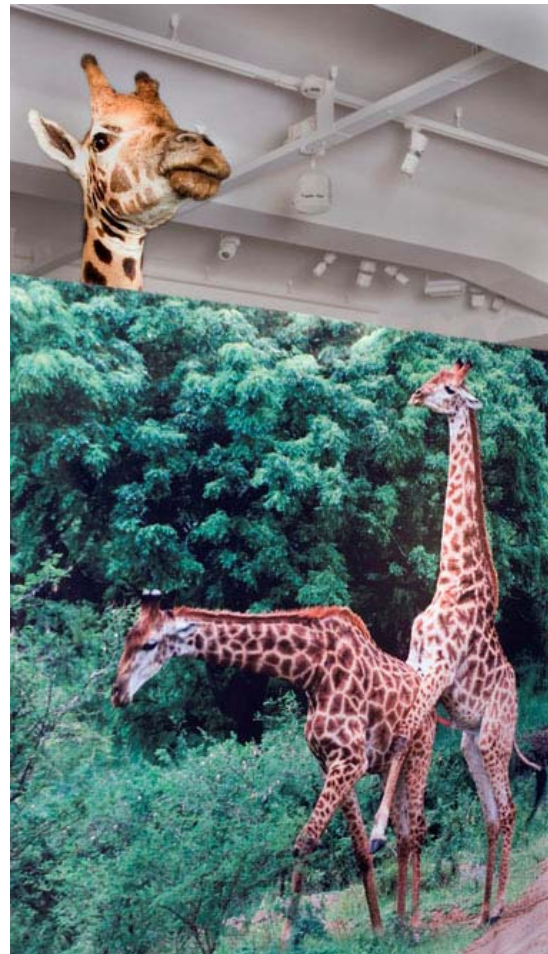
Varför har vi inte hört talas om homosexualitet hos djur tidigare? Även om forskarna har observerat homosexuella beteenden har det sällan rapporterats. Det kan bero på bristande intresse, motvilja, rädsla för att förlora anslagen eller att bli hånad. Dessutom har forskarna haft svårt att förklara sex som inte direkt syftar till att föröka sig. När observationer inte passar in i rådande teorier framstår de som undantag och blir därför inte intressanta att publicera.

Andra gånger har observationerna tolkats som något annat än homosexuella beteenden. I en studie av afrikanska giraffer registrerade en forskare alla tillfällen när en hane nosade på en hona som "sexuellt intresse", medan analt samlag med utlösning mellan två hanar registrerades som en form av rituell kamp ("sparring"). I en annan giraffstudie ägde 94 procent av all sexuell aktivitet rum mellan hanar, men det tolkades ändå inte som "sex".

Heterosexuell – tills motsatsen bevisats

Homosexuellt beteende har i vetenskapliga rapporter beskrivits som abnormt och onaturligt, medan heterosexuellt beteende setts som normalt. Fortfarande utelämnas homosexualitet bland djur i beskrivningar och läroböcker. Så sent som år 2000 skrev en av världens främsta biologer: "När djur har tillgång till det motsatta könet förekommer homosexualitet praktiskt taget aldrig,

med enstaka sällsynta undantag bland primaterna."

Homosexualitet och forskare

Forskare är också människor med fördomar. Det råder inget tvivel om att samhällets negativa inställning till homosexualitet har gjort att det forskats lite på detta område. Studier om homosexualitet verkar vara det enda fackområde där forskare anser sig tvungna att redovisa sin egen läggning innan de uttalar sig.

"If you could find the gene which determines sexuality, and a woman decides she doesn't want a homosexual child, well, let her (abort the foetus)".

James Watson, Nobel-prisvinnare, förste leder av The Human Genome Project, The Sunday Telegraph, February 1997

Djurs homosexualitet i vetenskapshistorien

Aristoteles var den förste som omnämnde homosexualitet hos djur. För 2 300 år sedan skrev han att hanar hos hyenor parade sig med varandra. Han hävdade att alla hyenor var hanar! Misstaget beror på att det är svårt att skilja på könen hos fläckig hyena. Honorna har en klitoris som är lika stor som en penis, och fettkulor i de inre könsläpparna som liknar en pung. Men Aristoteles hade inte helt fel eftersom vi idag vet att homosexualitet förekommer hos hyenhonor.

Moderna tider

När den moderna zoologin växte fram på 1800-talet dök mer systematiska beskrivningar upp. De Kervilles teckning av två ollonborrehanar som han ansåg parande sig, är en av de första illustrationerna av djur med homosexuellt beteende. De flesta rapporter trycktes i små, okända publikationer och uppmärksammades därför inte av andra forskare.

Ett homosexuellt parningsgrepp?

Under parningen får trollsländornas honor typiska skador i bakhuvudet av hanens parningsgrepp. Ofta krävs lupp för att både bestämma könet och se dessa skador. Något överraskande visar en undersökning av 11 olika arter av trollsländor att upp till 80 procent av *hanarna* har sådana skador. Kan detta tolkas som att hanarna försökt para sig med en annan hane?

I hela djurriket

Homosexuella beteenden har rapporterats hos mer än 1 500 djurarter och är väl dokumenterat hos 500 av dem. Homosexuella beteenden i djurriket är förmodligen mer utbreddt än så. Fenomenet är känt från de flesta

grupper av ryggradsdjur och insekter samt hos kräftdjur, spindlar, bläckfiskar och vissa maskar.

Djurs homosexuella beteenden ser olika ut beroende på art, men vanligtvis är de en spegling av de beteenden som visas i heterosexuella sammanhang.

Är du inte med är du mot

Hos en del flockdjur, t.ex. vissa apor är homosexualitet eller bisexualitet lika med hög status. Observationer av bonoboer (dvärgschimpanser) och makaker har visat att strikt heterosexuella individer står lägst i rang. Deltar de inte i den homosexuella alliansen får de inga möjligheter att para sig heterosexuellt. De kan till och med bli utstötta ur flocken.

Den ljuva klådan

Djur har sex för att de har lust, inte för att de vill ha ungar. Precis som hos oss människor är sexualdriften knuten till denna lust. Många djur onanerar – det enklaste sättet att tillfredsställa lusten. Att ha sex med någon av samma kön kan ses som ett utslag av samma lust.

Livet i flocken

Många flockdjur har komplicerade sociala nätverk där de allierar sig med varandra för att få hjälp och skydd. Sex är ett viktigt sätt att stärka sammanhållningen, även mellan djur av samma kön. Hos flasknosdelfiner och bonoboer (dvärgschimpanser) verkar alla individer visa bisexuella beteenden.

Make love, not war

Flocklivet hos primater kan vara våldsamt, men bonoboer har hittat en mer tilltalande umgängesform. Hos

dem löser man inte konflikter med våld, utan med sex. Praktiskt taget alla individer visar bisexuellt beteende och gruppsex är vanligt.

Med testiklarna som pant

Genom att lägga sina ömtåligaste kroppsdelar i en annans hand och ibland genom att stimulera varandras penisar, stärker hanmakaker den inbördes tilliten och sammanhållningen. Beteendet är så vanligt att forskarna gett det ett eget namn: *diddling*.

Diddling är inte heller okänt bland människor. Hos vissa folkgrupper i Australien och på Nya Guinea har man svurit trohet genom att lägga sin penis i varandras händer. Ordet *testificatio* – "att vittna" på latin, har förmodligen samma ursprung som ordet testikel. *Diddling* eller punghållande är känt hos flera arter apor, t.ex. mantelbavian, hattapa, krabbmakak, svart makak, berberapa, orangutang, gorilla och båda arterna av schimpanser.

Valbara hanar

Homosexuella beteenden tycks vara vanligt hos flera valarter. Valarnas sexliv sker under vattnet, men de stora och lätt synliga penisarna bryter ofta havsytan. Detta avslöjar att paret många gånger består av två hanar. Homosexuella beteenden mellan hanar är vanligt hos flera delfinarter, gråval, sydkapare, knölval och troligen också hos kaskeloter.

Ungkarlar i Stilla havet

Späckhuggarflockar leds i regel av en gammal hona, men ofta bildar hanarna egna smågrupper där homosexuella beteenden är vanliga.

Vissa hanar visar mer intresse för en partner av hankön än andra gör. De kan bilda par som håller ihop i flera år. I Stilla havet utanför Seattle samlas par av hanar varje sensommar. De gnider munnarna mot varandras underliv och hoppar och dyker i spiral runt varandra, ofta med tydlig erektion.

Rumlande delfiner

Öresvinet eller flasknosdelfinen är den vanligaste delfinarten, den som oftast hålls i delfinarier och djurparker. Många hanar lever i homosexuella par, medan sex mellan honor är mer tillfälligt. En hona trycker ibland nosen mot en annan honas könsöppning, medan båda utstöter vibrerande ljud.

Foto: Augusto Stanzani / Ardea London Ltd

Hanar av flasknosdelfiner har ofta också sex med hanar av en annan art, tygeldelfinen. Båda arterna är vanligen aggressiva mot varandra, men i ett av tre möten har hanarna sex istället för att slåss.

Man tar vad man har

Hos t.ex. däggdjur har könsorganen hos honor och hanar utvecklats för att passa ihop. Individer av samma kön hittar alternativa sätt att ha sex på och uppfinningsrikedomen är stor! Apor använder ofta händerna eller har oralsex. Valrossen använder gärna labbarna. Hos delfiner har man sett honor som rider på varandras ryggen och hanar som använder varandras andningshål att föra in sina penisar i!

Foto: Brian Scott

En liten överraskning

När vi ser två skrattmåsar i ett revir, antar vi oftast att det är en hane och en hona. Forskarna har könsbestämt fåglarna genom parningsbeteendet; det är förstås hanen som bestiger honan. Men hanar och honor är mycket lika. Först när man kunde använda DNA för att bestämma könet, upptäcktes att många av paren bestod av hanar.

Eftersom vi inte kan se skillnad på könen är det svårt att räkna homosexuella par ute i det fria, men i fångenskap föredrar 16-18 procent av hanarna att bygga bo och para sig med andra hanar. Några av dessa par

knyter en hona till sig för en kort period eller stjälar ägg från andra bon.

Skrattmåsar (*Larus ridibundus*)

And-dräktig

Gräsanden är en av våra vanligaste andfåglar. Honorna slår sig ibland ihop för att ruva sina ägg. De har också sex med varandra, kanske ett sätt att stärka banden mellan dem. Några honor kan vara direkt fientliga mot anddrakar (hanar), och det händer att äggen från sådana honor är obefruktade.

Utanför häckningssäsongen håller anddrakarna ihop i ungarflockar där de kurtiserar och spelar för varandra, även om parning är sällsynt. De flesta hanar bildar par med en hona under häckningstiden, men några föredrar sin hanpartner året runt.

Båda gravänderna är hanar

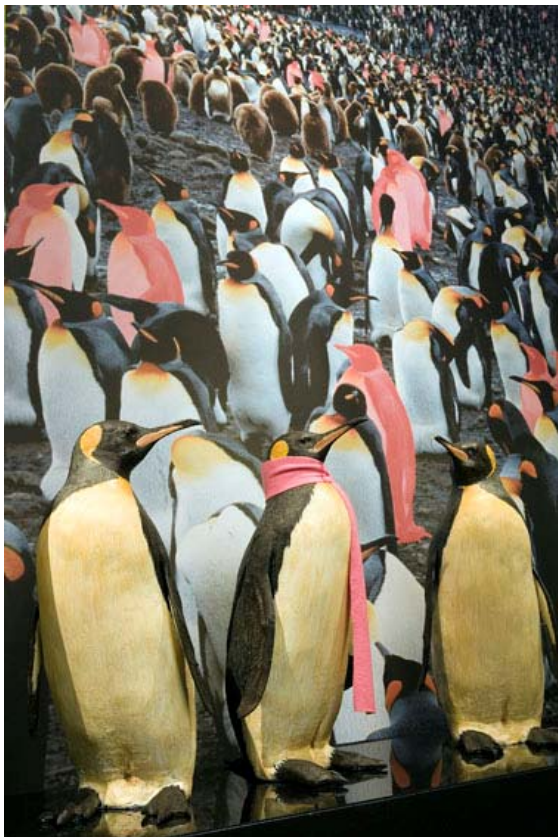
I Pildammsparken i Malmö har två gravandhanar bildat par under flera år. Trots att det finns gott om tillgängliga honor föredrar de att spela för varandra och göra parningsförsök. Den ena hanen är dominant och "agerar" hane medan den andra uppför sig som en hona vid uppvaktningen.

Montage två gravänder, hanar

Samma kön vanligare än vi trott

Hos fåglar i fångenskap har samkönade par visat sig vara vanligt. Ett par av fem bland kungspingvinerna i zoologiska trädgårdar är av samma kön och de bildar även samkönade par i det vilda. Den lilla rosenkakaduan har rekordet. I fångenskap är i regel hälften av paren av samma kön. De uppvaktar och spelar också för varandra.

Modeller och bild av Kungspingviner

Superpappor?

Då och då bildar två fågelhanar par och har sex med varandra. De kan få ägg genom att den ene eller båda parar sig med en hona. I djurparker har det bl.a. observerats hos flamingoer. Hos flera fågelarter har man sett att par av samma kön föder upp sina ungar lika framgångsrikt som heterosexuella par. Hos svarta svanar har det i några fall visat sig att ungar till två hanar har betydligt större chanser att överleva till vuxen ålder.

En riktig luring

Hos många djurarter finns hanar som ser ut och uppför sig som honor. Det kan vara ett sätt att få para sig med en hona utan att behöva slåss. Hos brushanar är det normalt lätt att skilja hanar från honor under lektiden, eftersom hanarna är större och har sina praktfulla halskragar. Men en liten grupp hanar ser ut som honor hela livet. De är också mindre än andra hanar. Dessa hanar parar sig både med honor och med andra hanar.

Brushanar i olika lekdräkt samt joker och hona.

Nära grannar

I sjöfågelkolonier händer det att två honor slår sig samman, hävdar revir och bygger bo. De båda honorna spelar för varandra och har sex. Tretåiga måsar kan hålla ihop i flera år. De lägger även ägg som oftast är obefruktade.

Taggad på hanar

Våren 1993 studerade zoologen Beate Strøm Johansen igelkottthamar på friarstrået i Trondheim. Övrraskningen blev stor när en radiomärkt igelkottthane hamnade hos en annan hane. Snart var kurtisen igång enligt alla konstens regler. Samma sak upprepades med nya hanar natt efter natt. Igelkotten föredrog tydligen hanar. Johansen såg aldrig den radiomärkta igelkotten para sig med andra hanar. Å andra sidan såg hon aldrig igelkottar av skilda kön para sig heller.

Homosex på bondgården

Homosexualitet bland husdjur har man känt till i århundraden. Det är inte ovanligt att kor bestiger varandra. Några djur verkar föredra en partner av samma kön, även om det finns andra partner tillgängliga. Detta har ibland ställt till problem i uppfödningen, där vissa avelsdjur helt enkelt inte intresserar sig för partner av motsatt kön.

Ofta tolkas homosexualitet hos tamdjur som en reaktion på en konstgjord miljö, och inte som en naturlig del av deras biologi. Tamfårets vilda släkting, tjockhornsfåret, lever i gumse- och tackflockar när det inte är parningssäsong. Bland gumsarna är sex vanligt året om. Homosexualitet är alltså en del av artens beteende. Förmodligen är det så också hos tamfåren.

Tjur, katt, råtta, tamgås

Homosex vanligt hos flockdjur

I vargflockar har ledarhanen och ledarhonan monopol på fortplantningen. De övriga hanarna i flocken (oftast ledarparets ungar) har homosexuellt umgänge med varandra i stället för att försöka para sig med en av honorna. Många av de djurarter där man har konstaterat homosexualitet är just flockdjur med komplexa hierarkiska system, såsom vargar, valar och primater.

Biolog väcker psykologer

På 1940-talet kunde amerikanen Alfred Kinsey visa att homosexualitet hos människan var mycket vanligare än man då trodde och att människors sexuella läggning är ett kontinuum mellan hetero- och homosexualitet. Hans banbrytande undersökningar slog ned som en bomb bland psykologer och psykiatrer. I motsats till

dem hade Kinsey ingen förutbestämd uppfattning om vad som var normalt och onormalt. Han var zoolog (specialist på gallsteklar) och van vid att undersöka beteenden. Han kunde därmed närma sig frågan med friska ögon.

Vad bestämmer vår sexuella läggning?

Liksom alla andra egenskaper påverkas vår sexuella läggning av både arv och miljö. En människas sexuella läggning är troligtvis ett resultat av ett komplicerat samspel mellan olika gener och den miljö individen utvecklas i från fosterstadiet och framåt. Vissa är bisexuella eller ändrar preferenser under sin livstid medan andra är homosexuella eller heterosexuella under hela sitt liv. I en nyligen publicerad svensk studie som använt modern hjärnavbildning har man visat att det finns vissa skillnader mellan homosexuella och heterosexuella individer i hjärnans aktivitet. Exakt vad dessa skillnader betyder eller vad de beror är dock oklart.

(Vi) tolererar inga avvikelser som strider mot naturen och gammal sedvänja, såsom rasblandning, homosexualitet, prostitution, pornografi etc.

Waldemar Werner, Solkorset, 2004

"Det allmänna skall motverka diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller annan omständighet som gäller den enskilde som person. "

Citat ur den svenska regeringsformen

Brott mot naturen

Vid kyrkomötet i Nablus år 1120 skrevs den första lag som betecknar homosexualitet som ett "brott mot naturen". Under renässansen lyckades sådana texter leta sig in i rättssystemen i många länder. I Nazityskland dödades mellan tio och tjugofem tusen homosexuella män i koncentrationslägren. Fortfarande halshuggs, stenas och kastreras homosexuella i delar av världen. I Sverige riskerar homosexuella att misshandlas på öppen gata, utsätts för "omskolning" av vissa religiösa grupper eller diskrimineras på arbetsplatser och i skolor.

Ut ur skamvrån

Under 1900-talet har homosexualitet försvunnit ur strafflagen i de flesta västländer. Där paragraferna fortfarande finns tillämpas de inte längre. 1979 avskaffade Socialstyrelsen homosexualitet som psykiatrisk diagnos i Sverige.

De homosexuellas intressegrupper har arbetat på att göra samliv mellan personer av samma kön lagligt, och i flera länder kan homosexuella i dag gifta sig. I Sverige avkriminaliserades sexuella relationer mellan personer av samma kön 1944 och 1995 trädde partnerskapslagen i kraft.

Är homosexualitet naturligt?

Vad innebär det för oss att homosexualitet är så vanligt i djurvärlden? Påverkar det vår syn på mänsklig homosexualitet och homosexuella människor? Vore homosexualitet hos människan okej, även om det inte funnits hos andra djurarter?

Människan – en tänkande varelse
Vi har en unik hjärna och förmågan till abstrakt tänkande. Därför kan vi ha åsikter om oss själva och andra, om våra egenskaper och instinkter, om moral och etik. Vi måste själva skapa regler för vad som är acceptabelt att göra med och mot varandra, oavsett vad och hur andra djur gör.

Frågor i en datastation:

Vad tycker du?

- Är homosexualitet naturligt?
- Är det viktigt att veta vad homosexualitet beror på?
- Är det viktigt att veta vad heterosexualitet beror på?
- Skiljer sig människans sexualitet från andra djurs?
- Ska man syssla med forskning om homosexualitet i djurvärlden?
- Är alla beteenden som finns i naturen acceptabla för oss?
- Är människan ett djur?
- Kan en schimpans välja sexuell läggning?
- Kan en människa välja sexuell läggning?
- Är en enskild människas sexuella läggning av relevans för andra än hennes partners?

Källa:

Bagemihl, B. (1999): *Biological Exuberance: Animal Homosexuality and Natural Diversity*. Profile Books, London.

Roughgarden, J. (2000): *Evolution's Rainbow: Diversity, Gender and Sexuality in Nature and People*. University of California Press, Berkley.

Sommer, V. & Vasey P. L. (2006): *Homosexual Behaviour in Animals, an Evolutionary Perspective*. Cambridge University Press, Cambridge.

Balcombe, J. (2006): *Pleasurable Kingdom, animals and the nature of feeling good*. Macmillan Houndmills: Basingstoke, Hampshire.

Foto där inget annat angives: Staffan Waerndt
Illustration: Lotta Grönkvist Albinsson

*Texterna får endast användas i undervisningssyfte.
Copyright: Naturhistorisk Museum, Universitetet i Oslo*